

ТУРИСТИЧЕСКИ МАРШРУТИ в трансграничен регион Тасос – Гърмен

The European Territorial Cooperation Programme
Greece - Bulgaria 2007-2013
is co-funded by the European Union

Този документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския Съюз. Изложените възгледи в него са за нуждите на възложителя и са във връзка с проект "Повишаване на атрактивността на трансграничния регион Тасос – Гърмен чрез повишаване стойността на местните природни ресурси", договор № V1.11.16 и по никакъв начин не отразяват официалната позиция на Европейската Комисия

ДЕКЕМВРИ 2012

От „Зеления остров Тасос“ до „Зеленото приключение в Родопите“

Регионът Тасос-Гърмен е разположен в югоизточната част на Европа, на кръстопътя между Изтока и Запада, между Севера и Юга.

Районът се характеризира с разнообразен релеф и е богат на природни забележителности. На Юг. районът се къпе от водите на Егейско море а на Север стига до планинските масиви Родопи и Рила. Наредени като дантели живописните крайбрежни ивици на остров Тасос, които са оформени от кристално сините морски води на егейско море. В този район природата е изключително красива и е с добре запазени редки растителни и животински видове. Китни гъсти девствени гори и живописни горски пътечки, с изключително богатство от флора и фауна рисуват полегатите склонове на Родопска планина. Покрити със сняг, снежно-бели планински върхове и склонове, планински дерета, плата и ливади. Приказно красиви пещери с подземни езера и реки, пъстрите равнини и девствена природа, оставят усещането за безвремие.

Това място е белязано от историята на хилядолетното човешко развитие!

Праисторически и традиционни селища, древни градове и светилища, средновековни замъци, архитектурни паметници. Древна Гърция, Филип Македонски, Александър Велики и Траките, Рим, Византия, а в последствие Османската Империя, са оставили своите белези в историята на района. Многобройни са религиозни храмове и манастири. Изкуства и култура, митове, нрави и обичаи, безбройни празници, народни традиции и дейности са оставили своите следи по тази древна земя.

Съвременните китни градчета и села изпълнени все още с живот, са подготвили туристическа инфраструктура, способна да привлече вниманието на посетителя от всяка точка на света и да му предостави безбройни варианти за видовете алтернативен туризъм.

Гостоприемните жители на това изключително красиво място на Балканите Ви очакват през цялата година, за да откриете уникалните природни богатства, история, бит и култура.

МАРШТУТ 1 „Зеленото приключение в Родопите и праисторически съкровища“

Обектите предвидени в маршрутът са предвиден при минимум двудневен престой в региона на Гърмен и нощувки в хотел по избор. Предложените атракции са в малка отдалеченост от местата с концентрация на леглова база – Гърмен и Огняново.

Предложените обекти са подходящи за целогодишно посещение.

Възрастова група: индивидуални туристи, семейства или организирани групи без специфични възрастови ограничения и специфична екипировка.

Необходимо транспортно средство – микробус, автомобил. За подготвените велосипед.

Гърмен – изходна точка на маршрутите

Село Гърмен административния център на Община Гърмен която заема територия 388 321 дка в югозападната част на България. Общината обхваща части от долината на река Места и от западните склонове на Дъбрашкия дял на Западните Родопи. От изток, север и юг граничи с общините Сатовча, Банско и Хаджидимово, а от североизток и югозапад - с Велинград и Гоце Делчев. Общината е административно-териториална единица в Благоевградска област. Разстоянието от Гърмен до областния център Благоевград е 118 км. Второкласният път Гоце Делчев - Разлог - Предел - Благоевград осигурява главната пътна връзка с областния център и с останалите части на страната.

В общината влизат 16 населени места – общинският център с. Гърмен (1800 души), 6 големи села – Дебрен, Долно Дряново, Дъбница, Горно Дряново, Огняново и Рибново (с население над 1000 души), 9 средно големи села (с население между 200 и 1000 души) : Балдево, Крушево, Ореше, Осиково, Скребатно, Хвостяне. Малките села в общината (с население под 200 души) са Ковачевица, Лещен, Марчево. На територията на общината няма обезлюдени села.

Пътната мрежа на община Гърмен включва, третокласни пътища (34 км) и общински пътища (55 км). Гъстотата на пътната мрежа в общината е 23 км/100 кв. км., която е значително по-ниска от средната за страната (33км/100 кв. км.).

Главната пътна артерия в общината е път III-197 Гоце Делчев-Сатовча-Доспат и път Господинци-Огняново-Гърмен-Дъбница-Абланица, които свързват общината със съседните общини, областния град и националната пътна мрежа. От особено важно значение за социално-икономическото развитие на общината е връзката с път II-19 Симитли-Разлог-Гоце Делчев-Драма, която създава предпоставки за активно стопанско развитие и повишава атрактивността на общината пред външния бизнес. Значението на тази пътна връзка нарасна след откриването на ГКПП Илинден и преодоляването на топиковото развитие на пътната инфраструктура по долината на р. Места.

Най-близката жп гара Добринище отстои на 50 км северозападно от селото.

Общината се намира на границата на два климатични пояса - умереноконтинентален, който преобладава, и преходносредиземноморски, който прониква от долината на река Места. Сезоните са ясно изразени - лятото е топло, а зимата - умерено студена. Климатичните условия са благоприятни за туристическо предлагане през по-голямата част от календарната година, с изключение на зимните месеци ноември-март.

На територията на общината има богати културно-исторически ресурси от различни исторически епохи – основа за развитие на културен туризъм.

Ценен ресурс на туризма са намиращите се в района археологически обекти. В близост до с. Гърмен се намира късноантичният и ранновизантийски град **Никополис ад Нестум**. На 2,5 км югоизточно от “Никополис ад Нестум”, в местността “Грамадето” се намира археологическият обект „**Базилика**”. При разкопките, проведени през 1978 –1979 г. тук е разкрита трикорабна базилика от елинистически тип с обща дължина 24,71 м.

До с. **Дъбница** са разкрити останките от късноантична и средновековна крепост.

В близост до село **Долно Дряново**, в местността **Градище** се намира Археологически паметник на културата с национално значение – „**Праисторическо и тракийско Светилище в местността Градище**”.

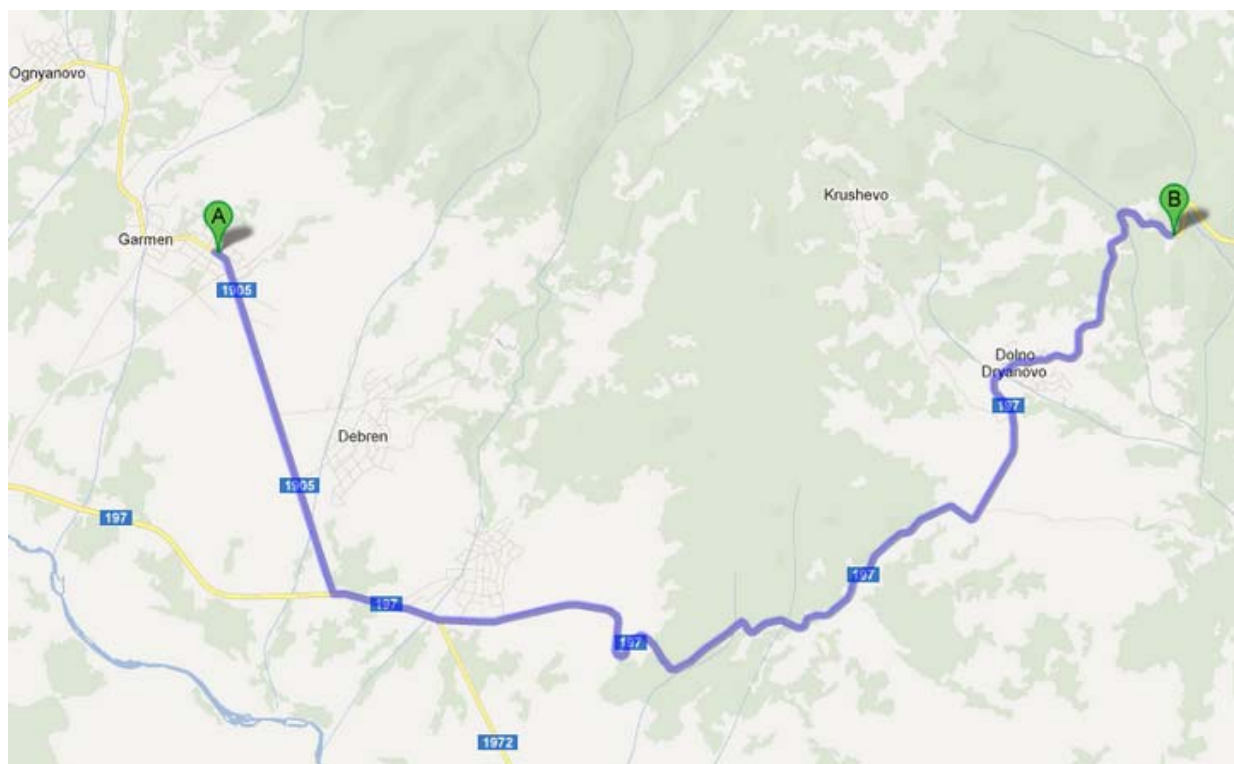
В с. Скрбатно през 1978 г. е създаден **музей с богата етнографска сбирка**. В него са експонирани исторически документи и снимки за миналото на този край, предмети на бита и материалната култура на селото.

Село Ковачевица е единственият архитектурен резерват на територията на община Гърмен.

Село Лещен е едно от най-привлекателните и автентични селища за селски туризъм в България, запазило характерна за този край автентична възрожденска архитектура и атмосфера. В момента селото е един от най- автентичните курорти за селски туризъм в България. Петнадесет реставрирани стари къщи предлагат характерната за този край възрожденска атмосфера, съчетана с модерен комфорт.

Посещение на светилището в местността „Градище”

Изходна точка (А)	с. Гърмен	+41° 35' 49.56", +23° 48' 23.08" (41.597100, 23.806410)
Крайна точка (В)	Ландшафтно-исторически парк „Градище”	+41° 35' 54.82", +23° 54' 47.02" (41.598560, 23.913060)
Препоръчан транспорт	Автомобилен	
Разстояние в едната посока между изходна и крайна точка	15.2 км 20 мин	

Това древното светилище води началото си от около петото хилядолетие преди новата ера и е едно от най-големите на територията на България, а вероятно и в Европа, смятат археолозите.

Скалният комплекс има достатъчно белези, които позволяват да се оредели като древно тракийско светилище.

Светилището което местното население нарича "Градището" е разположено на три хълма, на около 2 километра източно от село Долно Дряново, община Гърмен, вдясно от пътя Гоце Делчев – Сатовча.

Светилището е разположено е върху рид с дължина приблизително 700 м, ориентиран север - северозапад – юг - югоизток. Върху рида с площ около 20 дка се открояват три отделни изявиени скалисти хълма с максимална надморска височина 879,80 м. Възвишението е естествено защитено, достъпно единствено от северозапад. От всички останали страни е оградено от внушителен и живописен каньон. Склоновете са много стръмни, а на места скалите са почти отвесни, като от изток – североизток образуват пропаст с дълбочина над 50 метра.

Върху билото на възвишението и на различни места, главно по южния склон има редица неголеми естествено заравнени площадки, оградени с оголени, живописни скални блокове. В зависимост от гледната точка някои от скалите са особено атрактивни и могат да бъдат оприличени с , човешки профили, фигури на животни, риби, костенурки, птици.

Преобладаващият брой фигури са по група елементи и са ориентирани в посока оста изток-запад. Комплексността на композициите, качеството и вида им, както и строгата им пространствена ориентация, позволяват да се предположи, че голямата част от фигурите са резултат от изкуствени изсичания и обработка на скалите. Такива са заравнявания на скалите, изграждане на улеи и т.нар. шарапани (обли отвори в скалите вероятно предназначени да дават опора на дървена конструкция върху скалата), стъпки и др.

Откриването на Светилището

Светилището е открито през ранната пролетта на 2000г. от покойният проф. Тодор Бояджиев при едно от поредните му пътувания из Родопите. При едно случайно спиране края пътя от Сатовча на него му направило първоначално впечатление скално образование, което той нарича "Чистилището" а местните хора го наричат "промушвачка".

При първото си посещение професорът не е забелязал емблематичната за Светилището човешка глава, която той по-късно нарича на бога "Тангра".

В едно свое интервю той споделя:

"След като преминеш "Чистилището" е важно накъде ще тръгнеш - наляво или надясно. Въобще, повечето от обектите в Светилището са "видими" в предназначенията им от сътворилите ги светлина предимно от определени ъгъл и място, съвсем не от всякъде. Пък и за да бъдат "видяни", не е достатъчно само гледане. Нужно е и време за да се добереш до Духа на Светилището. Време за да разбереш посланията му. Които, макар и с общочовешки смисъл, очевиден "отпосле", са уви, позамацани в паметта ни от информационните вълни наоколо.

Процесът е аналогичен на възприемането на Му в душите ни – може да е внезапно, но никога не е веднага. Задължително е човек да измине някакъв, възможно, не лек, път. Струва ми се, че "Тангра-1" видях едва през 2001 година. А "Тангра-3" е откритието ми за 2005 година."...

Спасено от иманярите

В периода 2000 -2005 година професорът води много свой приятели и колеги, на който показва своето откритие. В този период не може да се твърди че Светилището не е било известно на месните хора от близките села. През 2005г. при едно поредно посещение той забелязва изкопи от иманярската дейност. Те са били предимно в централните места в Светилището, в районите на който се предполага, че са извършвани ритуални действия. Около изкопите имало парченца от керамични фрагменти, включително цяло гърне което е лежало на тревата на 5-6 метра от "брадата" на "Тангра-1".

През м. май 2006 г проф. Бояджиев подава сигнал и Светилището е посетено от екип археолози от Софийския Университет „Св. Климент Охридски“. Тогава са потвърдени и описани многобройните иманярски изкопи с различни размери и дълбочина.

Установяват се нарушения на културния пласт и структурите от системната иманярска интервенция. През м. юни 2006 се задейства процедура и със заповед на директора на НИПК се свикана междуведомствена комисия с председател М. Иванов – експерт от НИПК и представители на НАИМ-БАН, Софийския Университет, музея в Гоце Делчев, община Гърмен и др.

От месец юли 2008 обектът в м. Градището съгласно действащото в Р. България законодателство представлява паметник на културата. По своите основни елементи и белези Светилището напълно се вписва в познатите характеристики на тракийските скални светилища.

Археологически проучвания

В периода 10.04.2008 – 23.04.2008г. са проведени спасителни археологически сондажни проучвания с научен ръководител ст. н. с II ст. д-р Анелия Божкова – НАИМ БАН, заместник научен – ръководител – ас. Надежда Тодорова – СУ „Св. Климент Охридски“ и научен консултант доц. д-р Красимир Лещаков – СУ „Св. Климент Охридски“.

Разкопките са финансирани със средства на община Гърмен и проведени със съдействието на заместник кмета на община Гърмен г-н Хасан Хаджийски. Освен ръководителите, в проучването на обекта са взели участие докторанти и студенти от СУ „Св. Климент Охридски“ – маг. Георги Кацаров, Любомир Алов и Яна Мутафчиева.

Извършват се множество сондажи като общата проучена площ възлиза на 150 м², като установената дебелина на културните напластявания варира от 0,50 до 1,50 м.

Структури от Късно Желязна Епоха

При археологическите сондажи са откритите битова керамика работена на грънчарско колело и на ръка, както и фрагменти от покривни керемиди, добре запазени глинени тежести за вертикален тъкачен стан, глинени прешлени за вретено, фрагменти от античен кратер, амфорна тара. Интерес представлява и фрагментирания пиранос, строителна керамика – главно покривни керемиди, както и натрошени и по-добре запазени животински кости.

Поради ограничения характер на проучването характерът и функцията на каменните съоръжения за момента не може да бъдат определени със сигурност. Една от възможните интерпретации, основана на формалното сходство, е те да представляват надгробни могили с каменен насип. Трябва да се отбележи, обаче, че за момента няма категорични свидетелства за наличието на гробни съоръжения или следи от извършени погребения в границите на въпросните съоръжения. Не може да бъде изключена възможността каменните струпвания да са имали единствено култово - символичен характер и да са функционирали като своеобразни депозитории за дарове поставяни от поклонниците на свещеното място.

Късен халколит

Напластявания от времето на късния халколит са били регистрирани в границите на три от открити в естествено оформени скални процепи

Къснохалколитният керамичен комплекс е хомогенен в типологическо отношение. Представени са паници, купи, амфоровидни съдове, гърнета, чаши, миниатюрни форми.

Специално внимание заслужава украсата по откритите съдове. При декорацията са използвани разнообразни техники – врязана, набодена, отпечатана, рисувана.

Предварителните резултати от обработката на керамиката, формалните белези на съдовете и основните характеристики на украсата дават основание комплексът да бъде отнесен към самия финал на късния халколит – началото на IV хил. пр. Хр или първата половина на т.нар Преходен период от халколита към бронзовата епоха.

Ландшафтно-исторически парк „Градище“

През месец март 2011г. Община Гърмен започва работа по проект „Повишаване на атрактивността на трансграничния регион Тасос – Гърмен чрез повишаване стойността на местните природни ресурси“, финансиран по договор № В1.11.16 от 14.03.2011 г. от Програмата за европейско териториално сътрудничество Гърция – България 2007-2013 г.

Използвайки механизмите на трансграничното сътрудничество, проектът си поставя за цел да популяризира община Гърмен чрез разработване и промоциране на атрактивни туристически продукти.

Една от дейностите на проекта е изграждане на Ландшафтно-Исторически Парк (ЛИП) „Градище“. В тесен смисъл думата, ландшафтно- исторически означава съчетание на природа (ландшафт) с различни по-стари исторически свидетелства, представени на подчертано доминиращ природен фон (горски, скални, ливадно- пасищни ландшафта).

В ЛИП "Градището" се диференцират три паркови зони: Крайпътна (Западна), Централна (зона на Светилищата) и Източна. Изграждането на трите зони е свързано с внимателна аранжировка при "боравене" с природните дадености. Това е наложено и от изискването за минимално визуално замърсяване на околната средата.

Първа паркова зона – Крайпътна/западна

В тази зона са разположени:

- Туристически информационен център;
- Заслон с огнище;
- 2 броя беседки;
- 4 броя тоалетни;
- Пречиствателен модул за отпадни води;
- Да се изгради водоснабдяване с резервоар и мрежа (1700 м.)

- Скален експозиционен комплекс (СЕК) под името "Чечки скали", без аналог не само в страната. Тази конкретна идея възникна в резултат на проучването на скалното разнообразие на историко-географската област Чеч, само в пределите на България (т.нар. Неврокопски или Горен Чеч). Установено бе високо разнообразие на малка площ - земната кора се изгражда от различни скали представляващи трите основни генетични групи: магмени (ефузивни и интрузивни), метаморфни и седиментни. Скалният комплекс по същество ще представлява музейна експозиция (сбирка) на открито.

- Паркинг (на пътя Долно Дряново - Сатовча/ на входа на Ланшафтно исторически парк „Градище“)

- Мостове, платформи, парапети, укрепени стъпала и стълби

- Атракционно осветление на забележителните места, както и захранване с електричество на сградата, паркинга и атракционния център за деца с Алпийската пътека

Втора паркова зона – Светилищата/Централна

В тази зона са разположени:

- беседка за наблюдение и отдих;
- Алпийска пътека
- Мостове, платформи, парапети, укрепени стъпала и стълби

- Да се проучи, консервира и експонира по подобаващ начин поне една археологическа структура, в близост до изгражданите съоръжения.

Трета паркова зона – Бистришки каньон/Източна

- Заслон с огнище;
- Беседка;
- Мостове, платформи, парапети, укрепени стъпала и стълби

Екопътека

Изградената екопътека има за цел осигуряване на пешеходен достъп до Ланшафтно исторически парк „Градище”. Пътеката ще е с дължина 900 – 1000 м. и ширина - 1,50 м.

Трасето на екопътека започва от местността „Равнищата” в землището на село Долно Дряново, минава по поречието на река Бистрица и стига до Ланшафтно исторически парк „Градище”, придържайки се към съществуващи пътища.

Пътеката ще се състои от три части:

Екопътека №1 – от местността „Равнищата” до подножието на „Градище”, като в близост до река Бистрица се предвижда изграждане на Кът за отдих. Той ще е разположен в близост до туристическия обект (от южната страна) и в него ще бъдат изградени:

- Покрит заслон, изработен от дърво;
- Тоалетна – изработена от дърво, със септична яма;
- Маси и пейки – 1 брой маса и 4 броя пейки изработени от дърво;
- Открито огнище;
- Кошчета за боклук – 3 броя;

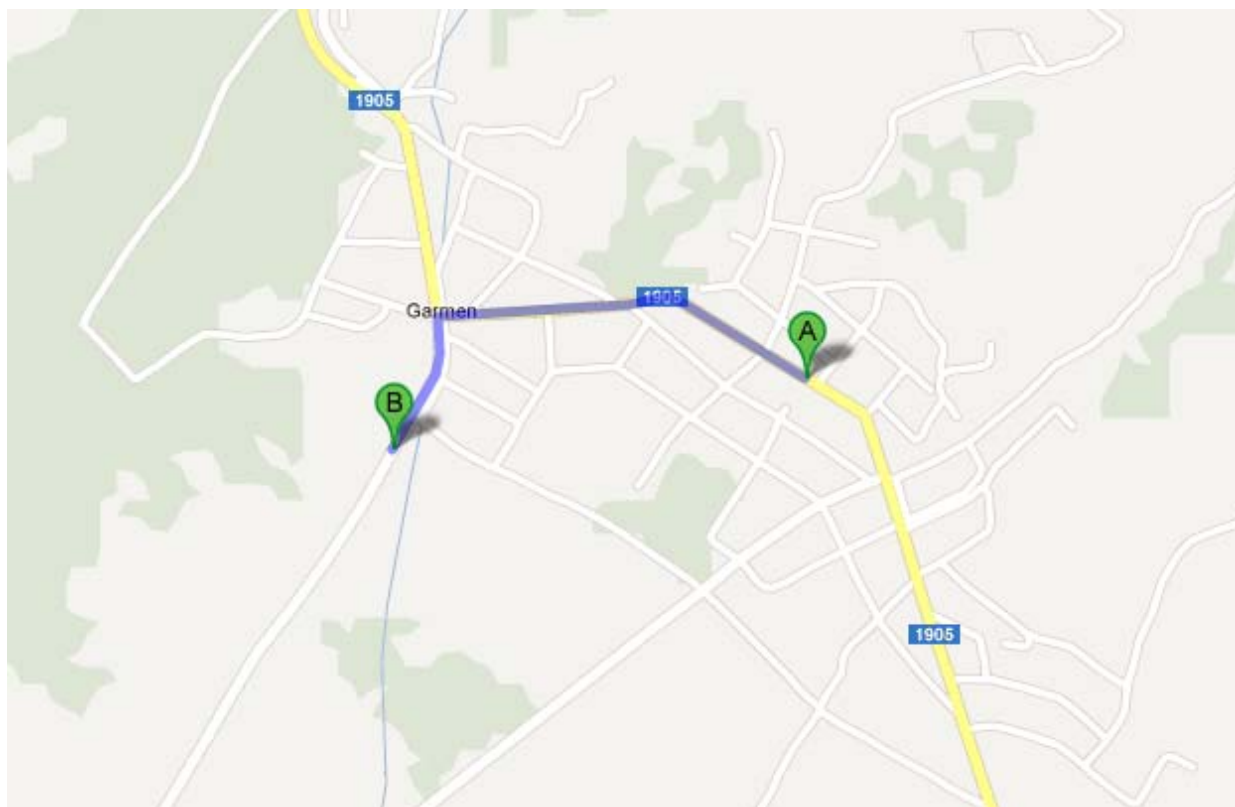
От „Кът за отдих” тръгва един лъч (**Екопътека №2**) към съществуващ римски мост и “Момин вир”. Втори лъч се отделя от Екопътека №2 (на около 30 м.) и тръгва в северозападна посока, като се включва в съществуваща пътека от „Градище” (**Екопътека №3**).

По трасето на екопътеката са изградени 3 пешеходни моста, премостващи река Бистрица.

Всички тези съоръжения с изключение на основите на мостовете ще се изградят от естествени материали – дърво и скални облицовки. По трасето на екопътеката са поставени указателно табло и стрелки, информационни и образователни табели

Древният град Никополис ад Нестум

Изходна точка (А)	С. Гърмен	+41° 35' 49.56", +23° 48' 23.08" (41.597100, 23.806410)
Крайна точка (В)	Древният град - Никополис ад Нестум	+41° 35' 45.47", +23° 47' 50.99" (41.595964, 23.797497)
Препоръчан транспорт	Автомобилен , пешеходен Междинна спирка Вековните Чинари.	
Разстояние в едната посока между изходна и крайна точка	Обектът се намира на североизточния изход на с. Гърмен в посока Гоце Делчев Разстояние от центъра на Гърмен (общината) и Древният град - Никополис ад Нестум е 1 км. (3 минути с автомобил и 11мин пеша)	

Никополис ад Нестум е един от трите града, основани на Балканския полуостров от римския император Траян в чест на победата му над даките през 106 г. от н. е., наречен е „Град на победата при Места“ и е запомнен като Градът на Места (на латински *Nikopolis ad Nestum*).

Древният град е разположен на площ от 13 хектара в южната част на село Гърмен. Градът е бил основан от римския император Траян I след средата на II в. Градът е обитаван повече от 14 века, като най-интензивен живот е имало през късно античния епоха /IV-VI в./.

Селището е разположено на пътя, свързващ Егейския бряг с главната магистрала *Виа Егнация* през Родопите, Тракийската низина и Филипополис (днешен Пловдив). Като ключово кръстовище стратегическото му разположение спомага за формирането му като център с икономическо, политическо и културно значение в периода на своя разцвет през периода 2 - 6 век.

При разкопки са разчистени 280 м крепостни стени, основи от обществени и култови сгради, надгробни могили. Открити са фрагменти от оброчен релеф на Тракийския конник, статуйка на Хермес, старохристиянска надгробна плоча, над 95 златни и около 22 други монети, стъклени, бронзови и керамични съдове, златен пръстен и други. В близост до укрепения град са открити 2 раннохристиянски базилики от IV в.

Никополис ад Нестум е безценно съкровище, защото е един от малкото запазени антични градове в България и единствен на територията на Родопите от периода на римското владичество на Балканите. Днес той е обявен е за археологически и архитектурен паметник от античността и средновековието.

В Никополис ад Нестум са сечени монети от времето на император Комод (180-192 г.) до управлението на император Каракала (211 - 217). Намерените монети и оброчни релефи свидетелстват за почитането на божествата – Зевс, Плутон, Хермес, Тракийския конник, Асклепий и Хигия, както и речния бог Места и почитаните от траките Арес и Дионис.

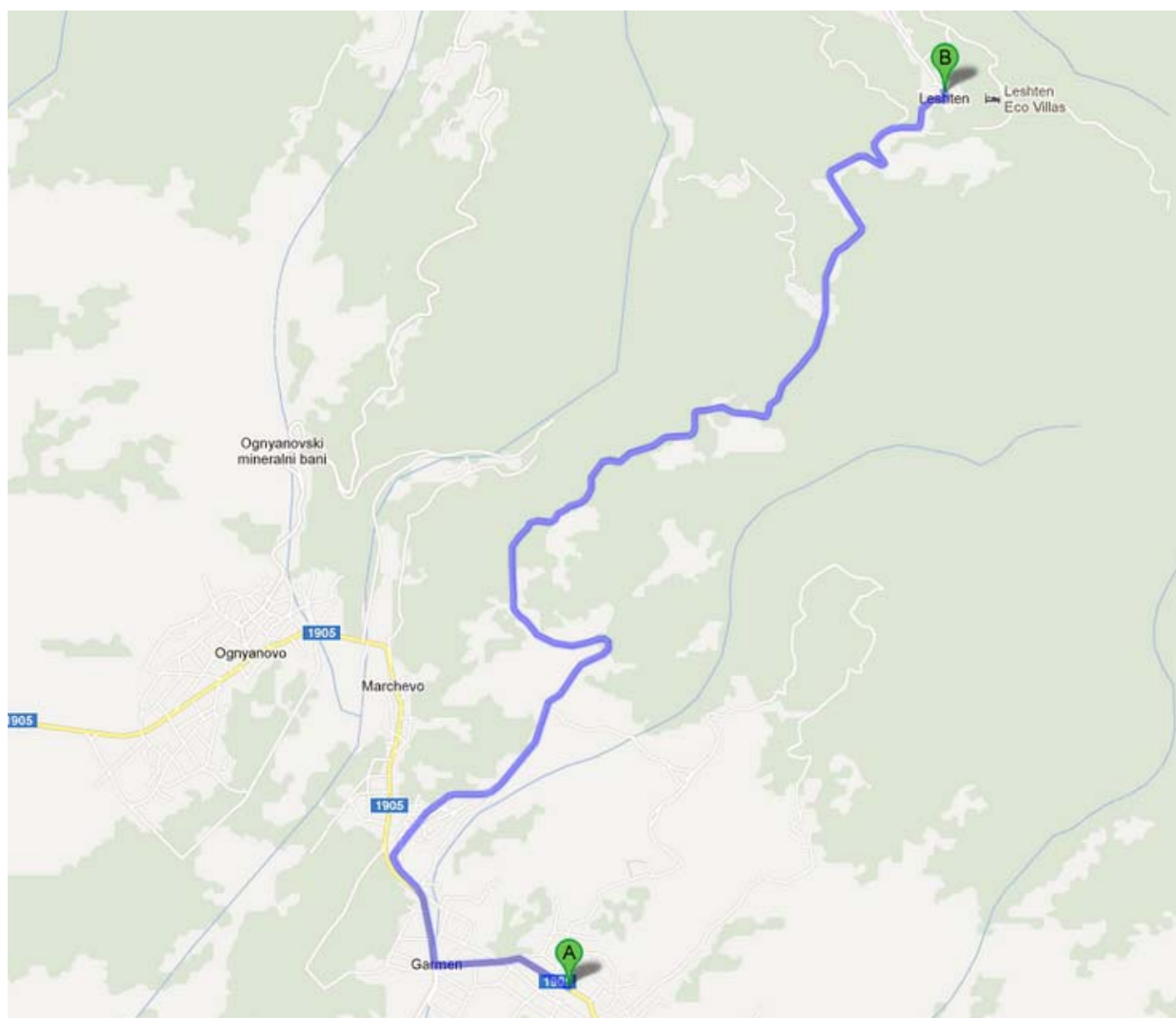
В края на 6 век славяни и авари нападат Никополис ад Нестум и го разрушават.

През 9 - 10 век градът отново се възражда под името Никопол и просъществува чак до 13 век, когато отново е сринат при походите на кръстоносците.

През Късното Средновековие на част от мястото има българско селище, а в югоизточната част на укрепения град – турски чифлик. През османското владичество градското селище се измества на няколко километра на запад като името му се запазва във формата Неврокоп (днешен Гоце Делчев).

Лещен - автентично село Западните Родопи

Изходна точка	с. Гърмен	+41° 35' 49.56", +23° 48' 23.08" (41.597100, 23.806410)
Крайна точка	с. Лещен	+41° 38' 13.53", +23° 49' 44.06" (41.637092, 23.828906)
Препоръчан транспорт	Автомобилен	
Разстояние в едната посока	8 км. 13 мин.	

Село Лещен е един от най-привлекателните и автентични курорти за селски туризъм в България. Разположено върху южния склон на Западните Родопи на 200 км. от София, пред него се открива незабравима гледка към Пирин планина.

Първото нещо, което ще ви посрещне в село Лещен е гледката към накачалите по стръмните склонове на планината къщички, изградени в ковачевския архитектурен стил. Те още пазят в себе си истинския дух на българското село.

Сред архитектурните паметници се откроява църквата „Св. Параскева“, датирана към 1836 г. и Килийното училище. Стенописите на църквата изпъкват с едрия си щрих и ярките си цветове.

Някога местните жители се препитавали с дюлгерство, ковачество и добиване на златоносен пясък. Автентичността на миналото, естествената природна красота, примесена с изкуствено придадения ѝ модерен туристически облик, използвана и като сценичен фон за заснемане на игрални филми и музикални клипове, примамават посетители за неповторими преживявания.

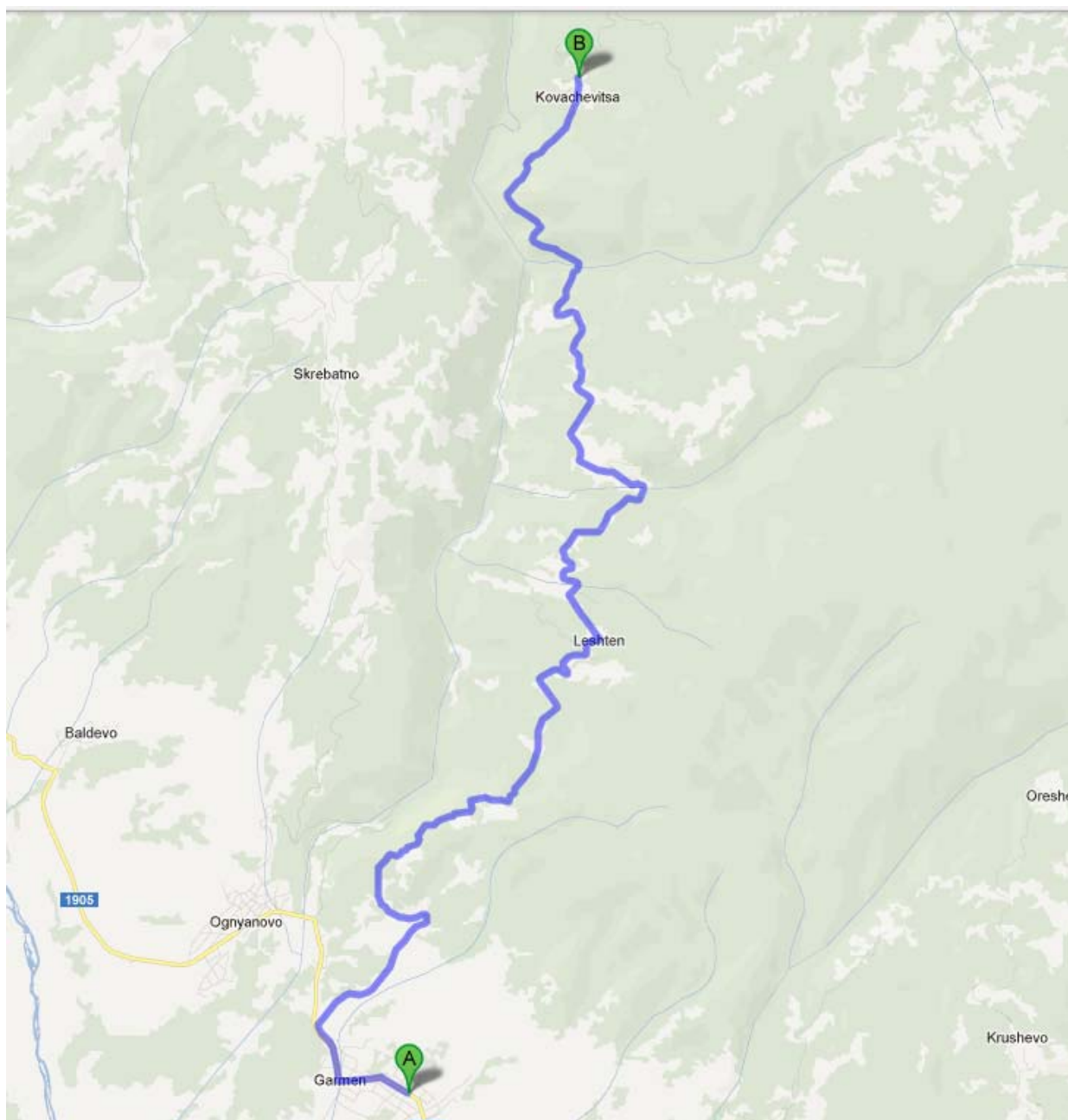
В зависимост от сезона туристите могат да се облагодетелстват от благоприятни условия за лов и риболов, плуване и балнеолечение в курорта Огняново (5 км), гъбарство и билкарство, планински излети или разходки до съседните етнографски комплекси Ковачевица, Делчево и Долен. Биха могли да си организират и екскурзионен ден до близкия ски курорт Банско или до най-големия манастир в Пиринския край – Роженския.

Подходящи за голяма туристическа група са трапезарията (21 места), ресторантът (25 места) и лятната градина (40 места).

В селската кръчма (някогашно килийно училище:) се предлагат уникални кулинарни шедьоври. Дървени плочи представят дневното меню, а чепчето, което виси над всяка маса, очаква подръпване, за да сигнализира на келнера за породила се у клиента потребност.

Ковачевица - исторически и архитектурен резерват

Изходна точка (А)	С. Гърмен	+41° 35' 49.56", +23° 48' 23.08" (41.597100, 23.806410)
Крайна точка (В)	С. Ковачевица	+41° 41' 9.10", +23° 49' 34.21" (41.685860, 23.826170)
Препоръчан транспорт	Автомобилен, възможно е с велосипед.	
Разстояние в едната посока между Изходна точка и крайна точка	15,8 км. 30 минути с автомобил Маршрута преминава през с. Горно Дряново и с. Лещен	

Ковачевица е разположена в Дъбравския дял на Западните Родопи, по източните склонове на каньона на река Канина. Селото се намира на около 15 км от Гърмен и до него води добър асфалтов път преминаващ през село Горно дряново.

Ковачевица е запазила автентичния си вид и е едно от известните и красиви български села в Западните Родопи.

Надморската височина е 1000 м. Постоянните жители на селото в момента са около 50 души, но през лятото тук има много повече хора.

Внушителните гранитни къщи, покрити с каменни плочи (тикли), са накацали по южните склонове на планината. Североизточно от селото се намират вековни гори от черен бор – резерват „Тъмната гора“ (Караорман).

Загадъчните места наблизо като "Козия камък", както и археологическите находки от тракийско време пораждаат предания за тракийски светилища и тайнствени жертвоприношения.

Легендата

Интересна е легендата за произхода на името Ковачевица. Първоначално тук е живял ковачът Марко заедно със семейството си, след неговата смърт жена му застанала начело на рода, и когато им идвали гости от съседните села те казвали че отиват в Ковачевица /жената на ковача/.

Друга легенда свързва заселването с преселение на жители от средновековната столица Търново още преди падането на Търновското царство под османска власт. С това се търси обяснение на внушителната архитектура на къщите от Горната махала, както и някои особености на местния говор, за когото са характерни не толкова родопски, колкото източнобългарските особености на търновския и централно-балканските говори, които са залегнали в основата на книжовния български език. Подобни предания могат да се чуят и в съседното село Горно Дряново - името на което съвпада с името на селище в Търновския край.

История на Ковачевица

През 1791г. Десетина семейства на майстори от западна Македония (Костурско) се заселват в Ковачевица. Те сами си построяват в края на селото – Арнаутската махала. В края на XIX век от Ковачевица годишно излизали до 450 майстори – дюлгери. По брой на майсторите школата се равнявала на Тревненската школа. Майсторите от Ковачевица станали ненадминати в строителството от камък и дърво. Те ходели на групи из цялата Османска империя да строят, известни били из целите Балкани. Все още се помнят имената на големите майстори - Стоян Дрелъв, Киро Цингов, Тома Марков и др. Бъдещият майстор започвал изучаването на дюлгерския занаят още в юношеска възраст. Отначало започвал като общ работник и трябвало да мине през всички степени, за да бъде признат от майсторите за равен на тях в занаята.

И тук дюлгерите като гилдия използвали свой богат "таен" зидарски език (мещраганския говор), с измислени от тях думи и заемки от албански, гръцки, румънски език - езици, които дюлгерите познавали при скитането си из Балканите. Те го използвали, за да разговарят свободно помежду си, без да се страхуват, че ще издадат тънкостите на занаята на околните. Ковачевица е архитектурен резерват - съхранени и добре реставрирани са повечето от къщите - най-вълнуващо свидетелство за строителния гений на ковачевските дюлгери. Те са строителите на уникалните за времето си къщи, с висящи над улицата еркери.

За уменията на местните майстори научават и в далечна Великобритания, където журналист пише, "че селото притежава по-стара канализационна система от тази в Лондон".

Всеки ковачевлия се е смятал за майстор дърводелец и сам е изработвал от дърво всичко, което е използвал в дома си. Старинният вътрешен интериор, красиво изработената дърворезба по стените и таваните на някои от ковачевските къщи, подсказва добрия вкус и уменията на местните дърворезбари. Днес в Ковачевица са запазени само две къщи с вътрешна дърворезба - къщите на Борис Пачалов и Борис Даскалов. Двете тепавици в селото и абаджийските дюкяни в центъра напомнят за някогашното производство на аби, потури, сукмани, женски дрехи без ръкави. При обработка на дървената смола ковачевци получавали катран, с който търгували.

През 18 и 19 Век селото се разраства и се превръща в процъфтяващ център на строителния занаят и скотовъдството. През 1840 - 1847г. била изградена голяма нова църква, като към нея било отворено и килийно училище. Често пътуващите на далеч дюлгери и скотовъдци се надявали на покровителството на Св. Николай Чудотворец и навярно затова селото дава това име на молитвения храм. През 1854. даскал Никола Банев - Ковачевски открива светско училище, което замества съществуващото навярно още от края на 18. век килийно училище. В училището в Ковачевица се стичат и деца от съседните села.

През 1865г. в Ковачевица е основано читалище, към което с годините, при постоянен интерес на местните хора, се създава богата библиотека. Освен богатата библиотека към читалищната дейност през тридесетте години се прибавя и театралната група, основана по

инициатива на учителя Ангел Джигрев. Със средства на Й. Димитров през 1892 г. е построена голяма училищна сграда, а през 1873 г. в селото се учредява дюлгерско дружество, което е първото професионално сдружение в Пиринския край. По време на Априлското въстание 1876г. Ковачевица била спасена от разорение благодарение на находчивостта на местните хора и с помощта на съседното мюсюлманско село Горно Дряново.

След Балканските войни дюлгери и скотовъдци загубват възможността си за свободно движение към Беломорието. Селото търси други пътища на развитие - през 1922г. е създадена кооперация, която открива две индустриални предприятия. "Нашите деца трябва да отидат да учат" - обявява кметът на селото, за да мотивира хората за изграждането на пряк път до Огняновските бани. След Втората световна война голяма част от населението напуска Ковачевица. От около 1500 жители в него малко повече от 50 души. Училището е затворено, богатата читалищна библиотека - също.

През 1932 г. производителната кооперация построява първата дъскорезница. През 1936 г. е построена и Втора дъскорезница В селото, собственост на братя Бятеви. Обширните гори в землището на селото и двете дъскорезници способствали за бързото развитие на дърводобива.

Исторически и архитектурен резерват

През 1977 г. Ковачевица е обявена за исторически и архитектурен резерват и е единственият архитектурен резерват на територията на община Гърмен. Той включва църквата „Св. Никола“, килийно и светско училище, 112 жилищни сгради и 5 стопански постройки (хармани и плевни), като 56 от тях са реставрирани. Поради оскъдния и стръмен терен къщите са застроени компактно, като една част са групирани в братски къщи. Създадени са живописни улични ансамбли. Забележителни са: "Даскаловата къща", "Дишляновата къща", "Шумеровите къщи", "Пиларе-вата къща", "Шунтуевата къща", "Банговата къща" и др.

По-голяма част от къщите са в автентичен вид, като уличната мрежа и пространствената среда са почти напълно съхранени. Ковачевица има структура, която функционално и пространствено е обособена в три концентрични зони: жилищно ядро, пояс от стопански сгради и хармани и пояс от обработваеми площи.

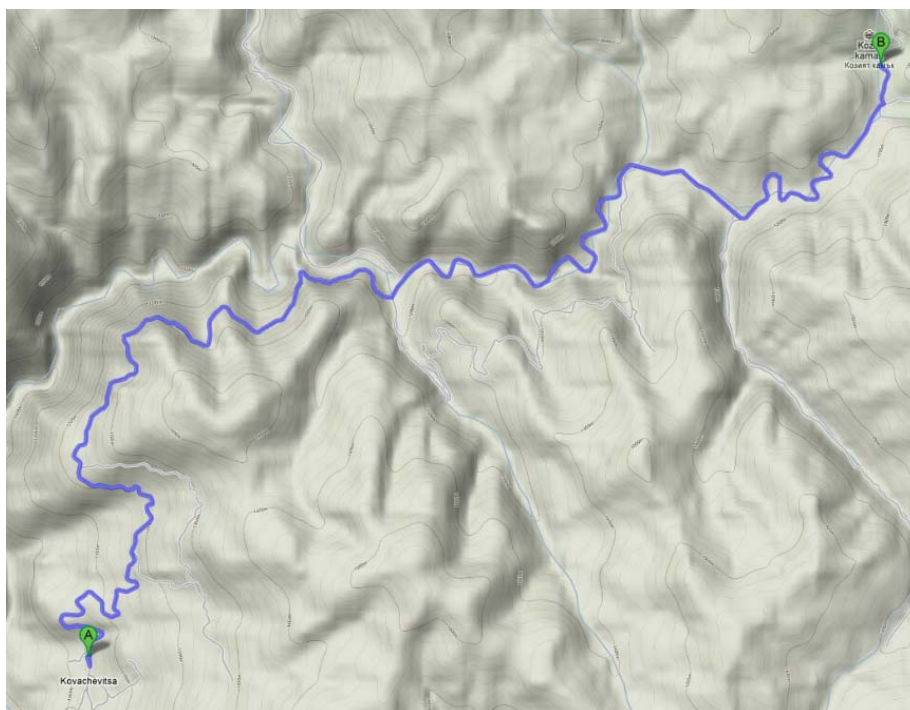
Ковачевицата е единственото село, в което архитектурата достига до монументални въздействия. Липсват типичната за възрожденските селища чаршия. Срещат се Г-образни, Т-образни, редови и сложни групи от къщи. Чрез тях се илюстрира развитието на основните композиционни принципи при изграждането на къщите в ансамблите и така се постига единен архитектурно-художествен образ. По-голяма част от къщите израстват подчертано във височина от двете страни на тесни стръмни улици, следващи терена. Характерни са малките по площ дворове, оградени с високи каменни зидове и изнасянето на стопанските сгради извън дворовете. Къщите са обособени като отделен подтип.

Ковачевишката къща е подтип на родопската къща. Развита е на 2 до 4 етажа, като долните са за стопански нужди, а горните за живеене. Композиционен център е потонът. Главните композиционни елементи на жилищния етаж са стаите с огнища, потонът, водникът, хамбарът, къшкът, тоалетната, пещта и килерът. Къщите са изградени от камък и дърво и са покрити с дялани каменни плочи.

От средата на 70-години уникалната архитектура на село Ковачевица събужда интереса на филмовите дейци и тук се снимат множество филми: "Мъжки времена", "Закъде пътувате", "Мера според мера" и други.

Козият камък - природната забележителност

Изходна точка	С. Ковачевица	+41° 35' 49.56", +23° 48' 23.08" (41.597100, 23.806410)
Крайна точка	Козия камък	+41° 43' 40.08", +23° 53' 50.64" (41.727800, 23.897400)
Препоръчан транспорт	Автомобилен, пешеходен	
Разстояние в едната посока	14км.	

Природната забележителност “Козият камък” е уникално скално образувание с площ от около 300 кв. м в едноименната местност в землището на с. Ковачевица, на 14 км северно от селото. През 1976 г. местността е вписана в държавните регистри като “Природна забележителност” и е под закрила на закона за опазване.

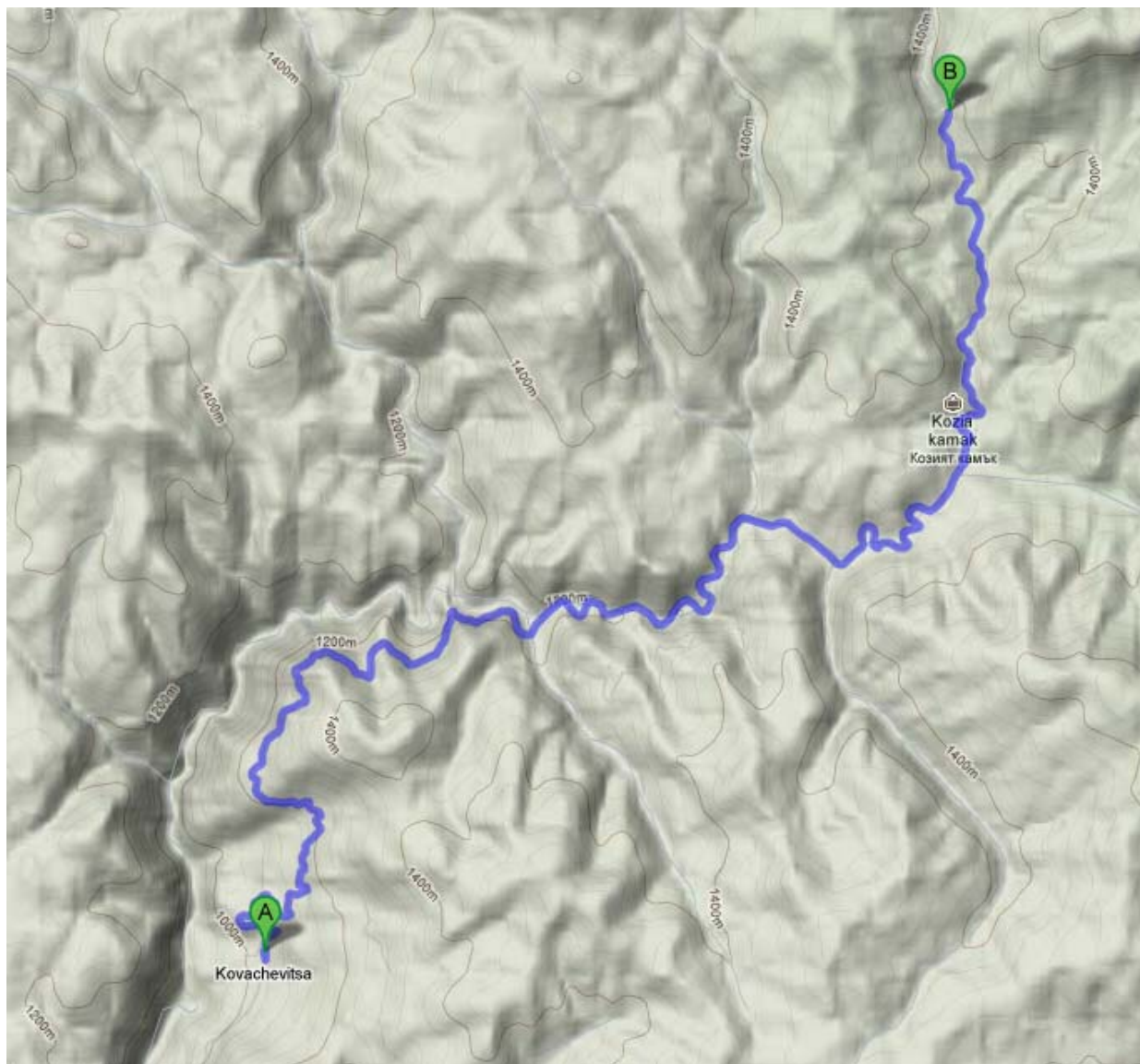
Природната забележителност “Козият камък” е

уникално скално образувание с площ от около 300 кв. м в едноименната местност в землището на с. Ковачевица, на 14 км северно от селото. През 1976 г. местността е вписана в държавните регистри като “Природна забележителност” и е под закрила на закона за опазване. При направени през 1983 г. археологически експедиции са изследвани издълбаните още в древността 120 еднакви по диаметър и дълбочина дупки в скалното образувание. Разположени в определени геометрични редове, те са подобни на описаните в архео-астрономическата литература “дупки”, датирани от 3000 г. пр. Хр. в Европа, Русия и др. Древногръцкият философ и историк Херодот сочи именно Родопите (може би в този дял на планината) за вероятното място на прочутия Дионисиев храм, светилище на тракийското племе беси. Възможно е тяхната астрономическа култура да е била толкова висока, че да е позволила изработване на “звездна карта” върху скалните повърхнини, дело на жреците на бог Дионисий Сабазий. Тези научни хипотези привличат множество изследователи и туристи към интересната местност “Козият камък”, от която се открива невероятно красива панорама към прочутите “Каялийски скали” и към далечните върхове на Пирин планина на запад.

Каялийските скали - внушителни каменни пирамиди

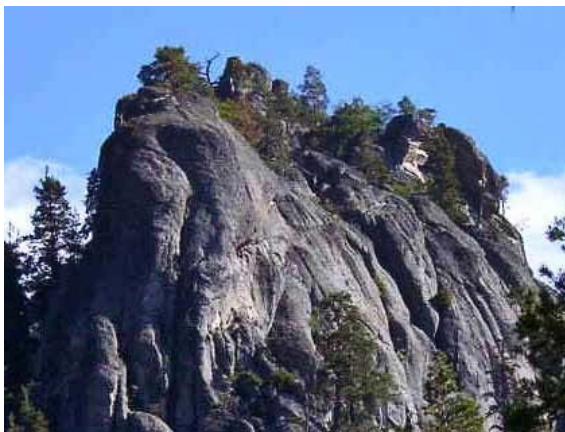
Изходна точка	С. Ковачевица	+41° 41' 9.10", +23° 49' 34.21" (41.685860, 23.826170)
Крайна точка	Каялийските скали	+41° 45' 17.03", +23° 54' 54.36" (41.754730, 23.915100)
Препоръчан транспорт	Автомобилен транспорт и пешеходен преход	
Разстояние в едната посока	20км.	

Каялийските скали са в местността "Каялиецо", на 16км по асфалтов път североизточно от центъра на Ковачевица + 4 км. по черен път северно-североизточно от местността "Беслет", водещ до подножието на Каялийските скали ("Скалите").

Каялийските скали представляват внушителни каменни пирамиди, образувани от ерозията сред къснопалеозойските гранити на Рило-Западнародопския батолит, образувани преди около 250-300 млн. г.

Те са защитени скални образувания със статут на природна забележителност от 1984.

Разположени на 1600м. надморска височина сред вековна гора от бял бор и смърч, те заемат 8ха площ и представляват уникален комплекс от огромно стърчащи скали и скални венци с височина до 70м., резултат от сферично изветряне на гранита.

Маршрутът е сравнително лек, маркиран е от местността Беслет и позволява самостоятелно изкачване без планински водач.

Най-добър период за посещение е от месец май до октомври. Възможна е организиране на разходка с джип сафари и/или пешеходен тур с възможност за пикник.

Пешеходни маршрути

Преминаване по Канинската екопътека

Канинската екопътека предлага възможност за избор на преходи между 2 и 10 часа в зависимост от поставените цели - природното и културното наследство.

Пътеката се състои от:

Голям кръг	с. Ковачевица – с. Скребатно- с. Горно Дряново – с. Ковачевица , като начална /крайна точка може да бъде всяко едно от тях.
малък кръг	с. Горно Дряново – ждрелото и каскадата на Черна река – с. Горно Дряново.

6 основни отсечки , свързващи отделните населени места.

Тези отсечки могат да се преминават отделно една от друга, с начална и/или крайна точка, както следва :

- с. Скребатно – през стръмен скален рид и втори мост над р.Канина- с. Горно Дряново;
- с. Скребатно – през стръмен скален рид и втори мост над р. Канина – с. Лещен;
- с. Скребатно – през първи мост над р. Канина – с. Ковачевица;
- с. Ковачевица- през подземен коридор (Ризова дупка) - с. Горно Дряново;
- с. Лещен – през подземен коридор (Ризова дупка) – с. Ковачевица;
- с. Лещен – през подземен коридор (Ризова дупка) – с. Горно Дряново.

Екопътеката съдържа и няколко труднодостъпни екстремни места , където чрез специални съоръжения (дървени стълби, стъпала, въжета, високи премоствания, парапети и др.) се осигурява безопасност на подвижането и се предоставя възможност за едно по-екстремно преминаване през няколко предизвикателства, представляващи преодолими естествени препятствия:

- Подземен коридор в местността „Еремиева скала” (Ризова дупка), с дължина 15м. , широчина 2м. , и височина 10-12м. , с два отвора- съответно за спускане и изкачване , устроени с дървени стълби, парапети и обезопасяващи съоръжения.

- Ждрело и каскада на р. Черна река под с. Горно Дряново, включени в малкия затворен кръг на екопътеката. Преминава се през няколко дълги премоствания, дървени платформи и парапети, естествен заслон и множество стръмни стъпала.
- Стръмен скален рид на западния бряг на р. Канина под с. Скребатно, устроен с високи стълби, дървени парапети, въжета, каменни и дървени стъпала, необходими за безопасно и достъпно преодоляване на предизвикателството.

Възможни са различни комбинации за преминаване на участъците на екопътеката, съобразени с наличното време и аранжирани според метеорологичната обстановка, наличието на водоизточници (чешми), степента на трудност на трасето, възраст, подготовка, опит и интереси на посетителите. В близост до екопътеката, над 500м. От с. Ковачевица по пътя за Синия вир, е изграден бивак със заслон, маси, пейки, огнища, места за пикник и/или за пребиваване на палатки.

Пешеходен преход до параклиса Света Неделя

10.00-10.30 ч.	Трансфер до старата черква в с. Гърмен.
10.30-12.00 ч	Пешеходен преход от старото село до параклис "Света Неделя"
12.00- 12.20 ч.	Посещение на параклиса.
12.20-12.45 ч.	Лека закуска, приготвена от местната фурна.
12.45-13.10 ч.	Слизане по еко пътеката до черквата "Света Анна".
13.10-13.25 ч.	Посещение на черквата.
13.25-14.30 ч.	Посещение на АРТ (ателие за развитие на традициите) с. Гърмен с възможност за гледане на филма "Чудесата на света Неделя"- аниматор.
14.30 ч.	Трансфер обратно до хотела.

Древен римски град и чудесата на една светица

10.00-10.30 ч.	Трансфер от местен хотел до "Никополис ад Нестум".
10.30-11.15 ч	Разглеждане на останките от древния град. История и резултати от археологическите разкопки. Посещение на вековните чинари , които са в непосредствена близост до руините.
11.15-11.45 ч.	Преход по екопътека до параклис "Света Неделя".
11.45-12.10 ч.	Посещение на параклиса, история за възстановяването му(аниматор).
12.10-12.50 ч.	Връщане по екопътеката селото и посещение на черквата "Света Анна".
12.50-13.50 ч.	Посещение на Ателието за развитие на традиции в читалището и по желание гледане на филма "Чудесата на Света Неделя".
14.00	Връщане в хотела за настаняване.

„Буков дол”- „Водопада”- параклис „Св. Георги”- Ковачевица

Маршрутът е едnodневен. Придвижването става с автобус или коли до „Буков дол” оттам пеша се върви до едноименния водопад, където се прави почивка и се тръгва към параклиса „Св. Георги”. Прави се пикник, разказва се историята за построяването на параклиса и се продължава за Ковачевица, където туристите се запознават с архитектурата и историята на селището. Връщането става с превоз до изходната точка. Маршрутът е изцяло с познавателен характер.

Велосипедни маршрути

Веломаршрут: Гърмен – Дъбница – Долно Дряново – ЛИП „Градище” - Долен

Тръгване от с. Гърмен в посока югоизток към с. Дъбница. Участъкът Гърмен – Дъбница е с дължина 7 км. и спускане 30м. В селото можете да разгледате интересни и представителни за старата архитектура къщи. Също така можете да посетите наскоро създадената Работилница за Възраждане на Занаятите (РВЗ), където можете да се запознаете с традиционни техники и похвати при изработването на тъпани, пафти и др.

Продължавате на североизток към втората спирка от маршрута – с. Долно Дряново, където можете да разгледате ЛИП „Градище”. Отсечката Дъбница – Долно Дряново е с дължина 10 км. и изкачване 680м.

Северно от с. Долно Дряново се намира и крайната цел на маршрута – културно-исторически резерват с. Долен. В селото са съхранени 70 къщи, обявени за паметници на културата. Основните забележителности са старата църква „Свети Никола”, построена през 1834г. в комплекс с килийното училище.

Отсечката Долно Дряново – Долен е с дължина 8 км. и изкачване 280 м.

Връщането до с. Гърмен е обратно по същия маршрут.

Веломаршрут: Ковачевица – Сухото – Беслет – Козия камък – Ранча – Стойчивото – Сърница и обратно

Първи ден: начална точка с.Ковачевица. Оттам пътят се изкачва на север от планината в посока местност „Сухия чарк”(Сухото). 2/3 от отсечката е сравнително трудна(170 м. Изкачване), а останалата 1/3 до местност „Сухия чарк” е спускане 40 м. Цялата отсечка Ковачевица-„Сухия чарк” е с дължина 7 км. по асфалтов път. При местността „Сухия чарк”,вдясно от пътя има беседка и чешма-мястото е подходящо за почивка и пикник. От „Сухия чарк”маршрутът продължава на изток към местността „Беслет”. По преценка може да направите кратко отклонение (около 1 км. на север),за да разгледате природната забележителност ”Кози камък”. Отсечката „Сухия Чарк”-Беслет е по асфалтов път с дължина 8 км. и изкачване 110 м. Маршрутът продължава на изток към местност „Ранча”.На около 2 км. от „Беслет”пътят минава в непосредствена близост до подържания резерват „Тъмната гора”.Посещенията в резервата задължително се съгласуват предварително с министерството на околната среда и водите .Малко след резервата, пътят започва изкачване на север към местност „Ранча”. Отсечката „Беслет” - „Ранча”е 11 км. по черен камионен път с изкачване 330 м. От „Ранча” продължавате на север при стръмно спускане (400 м.) до местността „Стойчивото”. След местността „Стойчивото” маршрутът излиза на асфалтов път- трябва да направите остър десен завой на югоизток към гр.Сърница, разположен на северозападния бряг на язовир „Доспат”,където можете да пренощувате в някой от многото

хотели, почивни станции, бунгала и къщи за гости. Последната отсечка „Ранча“ – „Сърница“ е с дължина 22 км.

Втори ден: Връщане в Ковачевица по същия маршрут.

Веломаршрут: Ковачевица – Сухия чарк – Вищерица - Осеново

От Ковачевица пътят се изкачва на север в планината в посока местност „Сухия чарк“ (Сухото). 2/3 от отсечката е сравнително трудна (170 м изкачване), а останалата 1/3 до местността „Сухия чарк“ е спускане (40 м спускане).

Цялата отсечка Ковачевица – Сухия чарк е с дължина 7 км. по асфалтов път. В местността „Сухия чарк“, вдясно от пътя, има беседка и чешма – мястото е подходящо за почивка и пикник. Маршрутът продължава северозападно към местност „Вищерица“.

Отсечката „Сухия чарк“ – „Вищерица“ е по черен камионен път с дължина 17 км. и изкачване 260 м.

От „Вищерица“ се продължава към с. Осеново. В с. Осеново може да разгледате запазени стари къщи и скалния масив „Сватбата“. Отсечката „Вищерица“ – Долно Осеново е по асфалтов път и с дължина 15 км. и спускане 270 м.

От там маршрутът продължава югозападно към с. Места, като преминава през с. Филипово.

Отсечката Осеново – Места е по асфалтов път с дължина 10 км. и спускане 370 м. Крайната точка на маршрута (с. Места) е разположена в почти непосредствена близост до главен път Гоце Делчев – София.

Вие любителите на велосипеда знаете ли че?

По Проект "Балкански Велосипеден път" се дефинира южното трасе на европейски велосипеден маршрут №13 „Пътя на желязната завеса“ в пограничния регион на България, Румъния, Гърция и Македония.

Пътеката „Пътя на желязната завеса“ (ICT) включва поредица от национални и трансгранични защитени зони покрай бившата „Желязна Завеса“, преминаваща през много страни, включително 14 страни – членки на ЕС. Тя свързва паметници, музеи и съоръжения, които са исторически символи на разделена Европа и на мирната обединителна революция в Централна и Източна Европа. Инициативата ICT „Пътя на желязната завеса“ представлява най-дългия път от световното културно-историческо наследство и може да допринесе за популяризиране на Европейската идентичност чрез нейните богати исторически, културни и природни ресурси /за повече информация посетете www.ironcurtaintrail.eu/. Веломаршрут „Пътя на желязната завеса“ минава и през община Гърмен.